

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΔΙΚΑΙΟ

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΕΝΕΡΓΕΙΑ • ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΔΟΜΗΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ - ΜΝΗΜΕΙΑ

**Δρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ**

Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΕΙ Πειραιά

Δρ. ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΜΟΙΡΑ

Καθηγήτρια ΤΕΙ Πειραιά

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ
ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ
ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ
ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΒΥΘΟΥ

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ

nbonline.gr

ΨΗΦΙΑΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Δρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ
Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΕΙ Πειραιά

Δρ. ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΜΟΙΡΑ
Καθηγήτρια ΤΕΙ Πειραιά

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ
ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΒΥΘΟΥ

Ανάτυπο από το «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΔΙΚΑΙΟ»

Τεύχος 4 / Έτος 2012

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

Μαυρομικάλη 23, 106 80 Αθήνα • Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

Η περιβαλλοντική διάσταση των συμβάσεων εξερεύνησης των πόρων του διεθνούς βυθού

Δρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΕΙ Πειραιά

Δρ. ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΜΟΙΡΑ, Καθηγήτρια ΤΕΙ Πειραιά

Η Διεθνής Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας - 1982 προβλέπει τη δυνατότητα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των πόρων του διεθνούς βυθού της θάλασσας. Η εξερεύνηση αυτή τίθεται υπό την αιγίδα της διεθνούς κοινότητας και χορηγείται με άδεια της Διεθνούς Αρχής Θαλάσσιων Βυθών. Στη δεκαετία του 2000 δόθηκαν οι πρώτες άδειες εξερεύνησης με τη μορφή συμβολαίου. Στο περιεχόμενο των συμβολαίων αυτών, τονίζεται η υποχρέωση των συμβαλλομένων για την εκπόνηση μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και ιδιαίτερη σημασία δίδεται στην προστασία του περιβάλλοντος.

1. Εισαγωγή

Ο θαλάσσιος χώρος σε όλη τη διαδρομή της ανθρώπινης ιστορίας κατέστη χώρος διεκδίκησης της κυριαρχίας του. Καθώς η θάλασσα είναι εύκολα προσβάσιμη, οι διάφοροι ναυτικοί λαοί προσπάθησαν να κυριαρχήσουν στους θαλάσσιους εμπορικούς δρόμους. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των λαών για τη θάλασσα πέρασε από ποικίλες διακυμάνσεις ανάλογα με τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες κάθε εποχής. Έτσι, την εποχή που μία ή περισσότερες ναυτικές δυνάμεις κυριαρχούσαν στον θαλάσσιο χώρο, δινόταν έμφαση στην ελευθερία ναυσιπλοΐας και τη μη υπαγωγή της θάλασσας στην κρατική κυριαρχία. Αντίθετα, τις περιόδους που οι μεγάλες δυνάμεις παρήκμαζαν ή αδυνατούσαν να επιβάλουν τη θέλησή τους στα μικρότερα κράτη, δινόταν έμφαση στην προστασία και διατήρηση των θαλάσσιων πόρων, επομένως στην άσκηση κρατικής εξουσίας στον θαλάσσιο χώρο¹.

Το δόγμα της ελευθερίας των θαλασσών τέθηκε από τον 17ο αιώνα και ουσιαστικά περιορίζει τα δικαιώματα των κρατών στην αιγιαλίτιδα ζώνη, ενώ η υπόλοιπη θάλασσα ανακηρύχθηκε ελεύθερη σε όλους και μη ανήκουσα σε κανέναν. Στην ελευθερία των θαλασσών αναφέρθηκε πρώτος ο Ολλανδός νομομαθής Hugo Grotius (1583-1645) που θεωρείται εξ αιτίας αυτού και πατέρας του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας². Σε ένα μικρό του έργο με τίτλο «Mare Liberum», που εκδόθηκε το 1609, ο Grotius εξέθεσε τη νομική άποψη ότι οι θάλασσες δεν ανήκουν στην

αποκλειστική κυριαρχία κανενός κράτους και ότι πρέπει να παραμείνουν ελεύθερες στη χρήση όλων. Πρώτος λοιπόν ο Grotius υποστήριξε τη νομική θεωρία της αρχής της μη ιδιοποίησης της ανοικτής θάλασσας. Η ελευθερία αυτή βασιζόταν σε δύο ουσιαστικές διαπιστώσεις: α) ο θαλάσσιος χώρος δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο κυριαρχίας (Dominium) ή ιδιοποίησης κανενός, β) η ίδια η θάλασσα από τη φύση της είναι ατέλειωτη.

Μετά τον Grotius διατυπώθηκαν, από διεθνολόγους, οι απόψεις: α) ότι η ανοικτή θάλασσα είναι «Res nullius», δηλαδή δεν ανήκει και δεν μπορεί να ανήκει σε κανένα κράτος και β) ότι είναι «Res communis», δηλ. «κοινή» για όλους και σαν τέτοια ανήκει εξ ίσου και αδιαίρετα σε όλα τα κράτη.

Η αρχή της ελευθερίας των θαλασσών αποτελούσε βασικό θεσμό του κλασικού διεθνούς δικαίου της θάλασσας από τον 17ο αιώνα μέχρι και το 1945. Το κλασικό αυτό δίκαιο της θάλασσας, είχε τρία βασικά χαρακτηριστικά³:

α) Ήταν *δίκαιο της κίνησης*. Οι διατάξεις του είχαν ως στόχο την εξασφάλιση της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας και λειουργούσαν προς όφελος της θαλάσσιας μεταφοράς. Χαρακτηριστικό στοιχείο ήταν ότι έδινε μικρότερη σημασία στην εκμετάλλευση του θαλάσσιου πλούτου και μεγαλύτερη στη μεταφορά του πλούτου από την μία ακτή στην άλλη. Δηλαδή, οι κανόνες του διεθνούς δικαίου βασιζόνταν στην ανάγκη να αποφευχθεί η αύξηση του μεταφορικού κόστους.

β) Ήταν *δίκαιο της επιφάνειας*. Οι θαλάσσιες δραστηριότητες δεν επηρέαζαν τον θαλάσσιο βυθό. Για παράδειγμα, δεν υπήρχε πρόβλεψη για τα υποβρύχια, τα οποία διέπονταν από τις διατάξεις μόνον όταν έπλεαν στην επιφάνεια.

γ) Ήταν *λειτουργικό δίκαιο*. Έδινε μικρή σημασία στην κυριαρχία του παράκτιου κράτους, ενώ προσδιόριζε τις αρμοδιότητες των ναυτικών κρατών στην ανοικτή θάλασσα και προσδιόριζε τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες θα απολάμβαναν την ελευθερία των θαλασσών.

Τα τρία αυτά χαρακτηριστικά επηρεάστηκαν σημαντικά από την εξέλιξη της θαλάσσιας τεχνολογίας που επέτρεψε την αύξηση της αξιοποίησης του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Ειδικότερα: α) στο δίκαιο της κίνησης προστέθηκε η δικαιοδοσία του παράκτιου κράτους να απολαμβάνει τον φυ-

1. Βαμβούκος, Αθ. (1985). *Το σύγχρονο Δίκαιο της Θάλασσας*, εκδ. Αντ. Σάκκουλη, Αθήνα, σελ. 33.

2. Ο Hugo Grotius υπήρξε γνωστός ως «παιδί θαύμα», θεολόγος, ιστορικός, ποιητής και νομικός. Είναι επίσης γνωστός για τα βιβλία του «Mare Liberum» (1609), «De Jure Belli ac Pacis» (1625), χάρη στα οποία θεωρείται πατέρας του διεθνούς δικαίου.

3. Dupuy, R.J., Vignes, D. ed. (1991), *A Handbook on the New Law of the Sea 1*, Martinus Nijhoff Publishers, p. 247.

σικό έλεγχο της θαλάσσιας περιοχής. Οι θαλάσσιες μεταφορές συνέχιζαν να αναπτύσσονται με την εμφάνιση μεγάλων πλοίων μεταφοράς εμπορευμάτων και γιγαντιαίων πετρελαιοφόρων, ενώ παράλληλα οι τεχνικές εκμετάλλευσης των πόρων του θαλάσσιου βυθού απαίτησαν την κατασκευή σταθερών εγκαταστάσεων. Επίσης, οι αλιευτικές τεχνικές σημείωσαν αξιοσημείωτη ανάπτυξη. Αποτέλεσμα υπήρξε η δημιουργία τεράστιων αλιευτικών στόλων με πλοία - εργοστάσια επεξεργασίας αλιευμάτων, που οδήγησε στην αύξηση της βιομηχανικής εκμετάλλευσης των θαλάσσιων πόρων, β) οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στη δημιουργία ενός πολυδιάστατου νομικού πλαισίου. Αυτό καλύπτει την εκμετάλλευση του θαλάσσιου βυθού και ιδιαίτερα τις περιοχές μετά την ακτή, την εκμετάλλευση της υφαλοκρηπίδας, αλλά και τη μάχη κατά της θαλάσσιας ρύπανσης που ακολούθησε τους νέους τρόπους εκμετάλλευσης των πόρων της θάλασσας, γ) ομοίως, η κυριαρχία των κρατών επεκτάθηκε, ώστε να συνάδει με τις νέες χρήσεις της θάλασσας. Αυτό το κίνημα της ανοικτής θάλασσας ξεκινά με την υφαλοκρηπίδα και τη δήλωση Τρούμαν - 1945 και την υπέρπυσα τάση επέκτασης στα υπερκείμενα ύδατα.

Η θάλασσα πάντοτε υπήρξε οδός επικοινωνίας και απόθεμα πλούτου για τα κράτη. Η τεράστια ανάπτυξη των δυνατοτήτων αξιοποίησης αυτού του πλούτου αναπόφευκτα έδωσε στα κράτη το κίνητρο να επεκτείνουν την κυριαρχία τους στα παράκτια ύδατα που διαθέτουν ζωντανούς οργανισμούς ή ορυκτές ύλης που είναι πλέον περισσότερα προσιτές απ' ό,τι στο παρελθόν⁴.

Οι διεκδικήσεις από διάφορα κράτη για τους υπεράκτιους πόρους αυξήθηκαν στο μέσον του 20ού αιώνα. Παράλληλα, αυξήθηκε το ενδιαφέρον για τα αλιευτικά αποθέματα και διατυπώθηκαν έντονοι προβληματισμοί για τη θαλάσσια ρύπανση λόγω της αυξημένης κίνησης μέσω της θάλασσας επικίνδυνων φορτίων, σε όλη την υδρόγειο. Ο κίνδυνος της ρύπανσης ήταν πάντα παρών, απειλώντας τα παράκτια θέρετρα και όλες τις μορφές ωκεάνιας ζωής. Η σύγχυση που επεκράτησε λόγω των ποικίλων διεκδικήσεων, η αύξηση της ρύπανσης, οι διεκδικήσεις για τα προσοδοφόρα αλιευτικά αποθέματα στα παράκτια ύδατα και στις γειτονικές θάλασσες, οι αυξημένες εντάσεις μεταξύ παράκτιων κρατών για τη διεκδίκηση αυτών των πηγών, αλλά και των αλιείων, *οι προοπτικές της εκμετάλλευσης των πλούσιων πόρων των βυθών της θάλασσας*, η αυξανόμενη παρουσία των μεγάλων ναυτικών δυνάμεων και οι πιέσεις για τη ναυσιπλοΐα μεγάλων αποστάσεων καθώς και το «ξεπερασμένο», αν όχι εγγενώς συγκρουσιακό δόγμα της «ανοικτής θάλασσας» απειλούσαν να μετατρέψουν τους ωκεανούς σε έναν ακόμα χώρο σύγκρουσης και αστάθειας.

Το 1945 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, Χάρρυ Τρούμαν, με διακήρυξή του, ανταποκρινόμενος σε πιέσεις των εταιρειών πετρελίου, αναγνώρισε μονομερώς το αποκλειστικό δικαίωμα των ΗΠΑ, να εκμεταλλεύονται τον ορυκτό πλούτο της ηπειρωτικής τους υφαλοκρηπίδας έξω από τα όρια

της αιγιαλίτιδας ζώνης. Η Διακήρυξη αυτή υιοθετήθηκε και από άλλα παράκτια κράτη⁵ του πλανήτη, που με τη σειρά τους διεκδίκησαν μεγάλες θαλάσσιες εκτάσεις.

Η εκμετάλλευση της θάλασσας ξεκίνησε και συνεχίστηκε στον υπέρτατο βαθμό. Από την εξόρυξη μετάλλων, την άντληση πετρελίου, την αλιεία, οι δυνατότητες εκμετάλλευσης, με τη βοήθεια της τεχνολογίας γίνονταν ακόμα περισσότερες. Σταδιακά οι ωκεανοί κινητοποιήσαν ποικίλες διεκδικήσεις, διενέξεις και διεκδικήσεις κυριαρχικών δικαιωμάτων. Έτσι, κατέστη προφανής η ανάγκη ύπαρξης ενός σταθερού πλαισίου για την προώθηση της ορθολογικότερης χρήσης και της καλύτερης διαχείρισης των ωκεάνιων πόρων, που παράλληλα να δημιουργεί αρμονία και καλή θέληση μεταξύ των κρατών, με την εξάλειψη της καχυποψίας και των συγκρουόμενων αξιώσεων.

2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Το Δίκαιο της Θάλασσας αποτέλεσε αντικείμενο ειδικού ενδιαφέροντος του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, στις 21.11.1947 με την ίδρυση της Επιτροπής του Διεθνούς Δικαίου. Το άρθρο 8 του Καταστατικού της Επιτροπής ανέφερε ότι «ήταν επιφορτισμένη με το έργο διερεύνησης του συνόλου των προς κωδικοποίηση διατιθέμενων θεμάτων του Διεθνούς Δικαίου». Στον κατάλογο των δεκατεσσάρων προς κωδικοποίηση θεμάτων, που παρουσίασε η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου, περιέλαβε ως τρίτη κατά σειρά προτεραιότητα την αρχή της ελευθερίας της ανοικτής θάλασσας. Διαβλέποντας όμως την ανησυχητική κατάσταση, που είχε αρχίσει να διαμορφώνεται στον διεθνή ορίζοντα μετά τη Διακήρυξη Τρούμαν και τις διεκδικήσεις των υπόλοιπων κρατών, η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου διέυρνε στη συνέχεια, τα συζητούμενα από αυτή θέματα προσθέτοντας στο αρχικό θέμα της ελευθερίας της ανοικτής θάλασσας και τα θέματα που αναφέρονταν στο καθεστώς: α) της αιγιαλίτιδας ζώνης, β) της αλιείας, γ) της διατήρησης των βιολογικών πηγών της ανοικτής θάλασσας και δ) της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας.

Όλα τα παραπάνω θέματα περιλήφθηκαν στην Τελική Εισήγηση της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου που αποτελείται από 73 άρθρα, τα οποία χωρίζονταν σε δύο κύρια μέρη, το πρώτο αναφερόταν στο καθεστώς της αιγιαλίτιδας ζώνης και το δεύτερο στο καθεστώς της ανοικτής θάλασσας. Με βάση το ιστορικό αυτό κείμενο, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, στην ενδέκατη Συνοδό της, στις 21.2.1957, αποφάσισε τη σύγκληση Διεθνούς Συνδιάσκεψης για τις αρχές Μαρτίου της επόμενης χρονιάς (1958) με αποκλειστικό σκοπό την κωδικοποίηση, σε μία ή περισσότερες συμβάσεις, του μέχρι τότε εθιμικά ισχύοντος Δικαίου της Θάλασσας.

5. Τον Οκτώβριο του 1946 η Αργεντινή διεκδίκησε την υφαλοκρηπίδα και τη θάλασσα πάνω από αυτή. Η Χιλή και το Περού το 1947 και ο Ισημερινός το 1950 διεκδίκησαν κυριαρχικά δικαιώματα σε μία ζώνη 200 ναυτικών μιλίων ελπίζοντας με αυτό τον τρόπο να περιορίσουν την πρόσβαση ξένων αλιευτικών στόλων και να ελέγξουν τη μείωση των ιχθυοαποθεμάτων στις παρακείμενες θάλασσές τους.

4. Dupuy, R.J., Vignes, D. ed. (1991), *A Handbook on the New Law of the Sea 1*, Martinus Nijhoff Publishers, p. 248.

Η Α΄ Συνδιάσκεψη

Η πρώτη συνδιάσκεψη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας έλαβε χώρα στις 24.2.1958, στη Γενεύη. Οι εργασίες της διήρκεσαν συνολικά δύο μήνες. Αντιπρόσωποι από ογδόντα έξι κράτη (συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας) και παρατηρητές από δεκαέξι διεθνείς, ειδικευμένους και διακρατικούς οργανισμούς συμφώνησαν στην υιοθέτηση τεσσάρων Συμβάσεων και ενός πρωτοκόλλου προαιρετικής υπογραφής που αφορούσε την υποχρεωτική επίλυση των διαφορών. Οι συμβάσεις αυτές ήταν:

- α) Η Σύμβαση για την αιγιαλίτιδα και τη συνορεύουσα ζώνη.
- β) Η Σύμβαση για την ανοικτή θάλασσα.
- γ) Η Σύμβαση για την αλιεία και τη διατήρηση των βιολογικών πηγών της ανοικτής θάλασσας.
- δ) Η Σύμβαση για την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα.

Με τη λήξη των εργασιών της Συνδιάσκεψης, υιοθετήθηκαν και οκτώ επί μέρους αποφάσεις. Οι επτά από αυτές έθεταν το μεγάλο πρόβλημα της προστασίας του θαλάσσιου και ωκεάνιου χώρου από τη μόλυνση γενικότερα, αλλιά και ειδικότερα από τα ραδιενεργά κατάλοιπα, σε συνδυασμό με τη διατήρηση των βιολογικών θαλάσσιων πηγών, σε μια νέα βάση, οριοθετώντας το ταυτόχρονα σε άμεση προτεραιότητα για μελλοντική διερεύνηση. Με την 8η Απόφαση, η Συνδιάσκεψη καλούσε τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών να εξετάσει το ενδεχόμενο σύγκλησης, το συντομότερο δυνατόν, μιας δεύτερης συνδιάσκεψης με αποκλειστικό αντικείμενο τη σε βάθος διερεύνηση των θεμάτων που η πρώτη συνδιάσκεψη δεν κατάφερε να επιλύσει.

Οι Συμβάσεις της Γενεύης του 1958 αποτέλεσαν το βασικό νομικό πλαίσιο του ισχύοντος Δικαίου της Θάλασσας, αποτέλεσμα της ιστορικής του εξέλιξης, μέχρι τη σύμβαση του Μοντέγκο Μπέυ 1982.

Η Β΄ Συνδιάσκεψη

Η δεύτερη συνδιάσκεψη, που συγκλήθηκε με βάση την απόφαση 1307 της 10ης Δεκεμβρίου 1958 της Γενικής Συνέλευσης, έλαβε χώρα και πάλι στη Γενεύη στις 17-27.4.1960. Κύριος στόχος της υπήρξε η άμεση δυνατή κατάληξη σε ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα πάνω στον καθορισμό της έκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης και στα όρια των ζωνών αλιείας, μοναδικά σημεία, στα οποία θεωρήθηκε ότι η πρώτη συνδιάσκεψη δεν κατάφερε να δώσει λύσεις. Παρά τον περιορισμό όμως των θεμάτων για συζήτηση, η συνδιάσκεψη αυτή στέφθηκε από πλήρη αποτυχία.

Η Γ΄ Συνδιάσκεψη

Στη δεκαετία που ακολούθησε, κατά τη διάρκεια της αποποικιοποίησης προέκυψαν νέα κράτη με αποτέλεσμα το διεθνές περιβάλλον να μεταβληθεί. Παράλληλα, η τεχνολογική πρόοδος παρέιχε τη δυνατότητα αξιοποίησης του

θαλάσσιου πλούτου σε μεγαλύτερο βαθμό και από μεγαλύτερο αριθμό κρατών, ενώ η οικονομική πρόοδος κατέστησε πολλές χώρες ισχυρές που προέβλεπαν διεκδικήσεις στον θαλάσσιο χώρο.

Πολλά κράτη θεώρησαν αναγκαία την αναθεώρηση των Συμβάσεων της Γενεύης, έχοντας την πεποίθηση ότι αυτές συνομολογήθηκαν υπό την επιρροή των μεγάλων ναυτικών δυνάμεων, των οποίων τα συμφέροντα εξυπηρετήθηκαν σε βάρος των συμφερόντων των μικρών κρατών. Παράλληλα, η ανερχόμενη διαπραγματευτική δύναμη των χωρών του «Τρίτου Κόσμου⁶» διαμόρφωσε μια νέα θεώρηση για το διεθνές δίκαιο με σημείο αναφοράς την ανάπτυξη.

Η αρχή ότι ο θαλάσσιος πλούτος αποτελεί «Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας» υποχρέωσε τους διεθνολόγους να προβούν στην αναθεώρηση πολλών εθιμικών κανόνων της αρχής της ελευθερίας της ανοικτής θάλασσας. Η έννοια «Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας» οφείλεται στον Arvid Pardo, μόνιμο αντιπρόσωπο της Μάλτας στα ΗΕ, ο οποίος στις 18 Αυγούστου 1967 απευθυνόμενος στα ΗΕ έθεσε το ζήτημα της κυριαρχίας του βυθού των θαλάσσιων, των ωκεανών και του υπεδάφους του στην ανοικτή θάλασσα, έξω από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας ζητώντας την εκμετάλλευση των πηγών τους προς όφελος της ανθρωπότητας. Σε δήλωσή του την 1η Νοεμβρίου 1967 στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ζήτησε να ανακηρυχθεί ο βυθός των θαλάσσιων και των ωκεανών, που βρίσκεται έξω από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας, ως Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας⁷. Το γεγονός αυτό προϋπέθετε την άμεση χρήση του αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς και την εκμετάλλευση των πηγών του προς όφελος του γενικού συνόλου της ανθρωπίνης παρουσίας στον πλανήτη.

Στο νέο διεθνές περιβάλλον, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έλαβε δύο σημαντικές αποφάσεις. Η πρώτη (2749/XXV/1970) αποτελεί τη Διακήρυξη των Αρχών που διέπουν τους θαλάσσιους και ωκεάνιους βυθούς και τις πηγές τους πέρα από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας⁸. Η δεύτερη

6. Η πατρότητα του όρου «τρίτος κόσμος» αποδίδεται στον καθηγητή Alfred Sauvy, ο οποίος το 1952, στην προσπάθεια να εντοπίσει σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα νεοεμφανιζόμενα κράτη, πρώην αποικίες των μεγάλων δυνάμεων του βορρά και τα παραδοσιακά κράτη μέλη του ΟΗΕ αναφέρθηκε στην έννοια του «Τρίτου Κόσμου», δηλ. στα κράτη που αντιμετωπίζουν μεν πληθώρα προβλημάτων, αλλιά δεν εντάσσονται στη σφαίρα επιρροής του ενός ή του άλλου συνασπισμού. Βλ. Τσαίτας, Γρ.Ι. (1991), *Αναπτυξιακό φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος. Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 88.

7. United Nations, General Assembly (1967). Agenda item 92: *Examination of the question of the reservation exclusively for peaceful purposes of the seabed and the ocean floor, and the subsoil thereof, underlying the high seas beyond the limits of present national jurisdiction, and the use of their resources in the interests of mankind* General debate, UN General Assembly, 22nd session, first Committee, 1515th meeting, Wednesday, 1 November, 1967, NY.

8. 1970 UN General Assembly Resolution 2749 (XXV): *Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, Beyond the Limits of National Jurisdiction*, Adopted by the United Nations General Assembly at the 1933th plenary meeting on 12 December 1970, in <http://www.un-documents.net/a25r2749.htm>

(2750/XXV/1970) ανέθετε στην Επιτροπή για την ειρηνική χρήση του θαλάσσιου και του ωκεάνιου βυθού πέρα από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας⁹, η οποία ήταν γνωστή με τον αγγλικό της τίτλο «Seabed Committee», την προετοιμασία σχεδίων συμβατικών κανόνων για μια νέα, την τρίτη κατά σειρά, συνδιάσκεψη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας.

Η Τρίτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας έγινε στη Νέα Υόρκη, τον Δεκέμβριο του 1973. Αποτέλεσμα των επίπονων και μακροχρόνιων εργασιών της τρίτης συνδιάσκεψης του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας είναι η νέα ενιαία Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, που υπεγράφη στις 10 Δεκεμβρίου 1982 στο Μοντέγκο Μπέυ της Τζαμάικα. Στη συνδιάσκεψη συμμετείχαν 157 κράτη, 8 απειλευρωτικά κινήματα, 12 εξειδικευμένοι οργανισμοί, 19 διακυβερνητικοί οργανισμοί, 43 μη κυβερνητικοί οργανισμοί και 19 άλλες ενώσεις. Την 30ή Απριλίου 1982, τελευταία ημέρα της συνδιάσκεψης, διεξήχθη ψηφοφορία, κατά την οποία 130 κράτη ψήφισαν υπέρ, 4 κράτη εναντίον (Βενεζουέλα, ΗΠΑ, Ισραήλ και Τουρκία) και 17 κράτη απείχαν.

Από την Τρίτη Συνδιάσκεψη για το δίκαιο της θάλασσας παρέμεινε σε εκκρεμότητα η επίλυση θεμάτων σχετικά με την εκμετάλλευση του διεθνούς βυθού, δηλαδή του βυθού πέρα από τα κρατικά όρια. Η εκκρεμότητα αυτή ήρθη με τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης. Με τον όρο αυτό είναι γνωστή η Συμφωνία για την εφαρμογή του Μέρους XI (Περιοχή) της Σύμβασης των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας, η οποία έλαβε χώρα την 28 Ιουλίου 1994, στη Νέα Υόρκη, στο πλαίσιο έκτακτης συνεδρίασης της 48ης Συνόδου της ΓΣ του ΟΗΕ. Η Συμφωνία της Νέας Υόρκης συμπληρώνεται με το Παράρτημα που περιλαμβάνει ρυθμίσεις ουσίας.

Έτσι, το Δίκαιο της Θάλασσας αποτελείται από: α) τη Σύμβαση 1982 που περιλαμβάνει το Προοίμιο, 320 άρθρα και 9 Παραρτήματα και β) τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης 1994, που περιλαμβάνει 10 άρθρα και το Παράρτημα. Η ΔΣ για το Δίκαιο της Θάλασσας τέθηκε σε ισχύ την 16.11.1994.

Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας 1982 και τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης 1994, τον Ιούνιο 1995 με τον Ν 3221/1995 (ΦΕΚ Α' 136).

3. Η περιοχή εκτός εθνικής δικαιοδοσίας

Στη σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας - 1982, μετά την οριοθέτηση των ζωνών όπου αναγνωρίζονται δικαιώματα των κρατών, προβλέπεται η ύπαρξη περιοχής «εκτός εθνι-

κής δικαιοδοσίας¹⁰». Ο όρος αυτός, υποδηλώνει την «ανοικτή θάλασσα» (Μέρος VII) και την «Περιοχή» (Μέρος XI). Ως ανοικτή θάλασσα ορίζεται η θάλασσα περιοχή που δεν περιλαμβάνεται στα εσωτερικά ύδατα ενός κράτους, στη χωρική θάλασσα, στη συνορεύουσα ζώνη, στην αποκλειστική οικονομική ζώνη ή στα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους. Με τον όρο «Περιοχή» νοείται το τμήμα εκείνο του βυθού, που βρίσκεται πέρα από την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) και την υφαλοκρηπίδα των παράκτιων κρατών.

Η θάλασσα περιοχή εκτός εθνικής δικαιοδοσίας αποτελεί «Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας¹¹». Επιτρέπεται η νόμιμη και λογική χρήση της από όλα τα κράτη και δεν μπορεί να ανήκει στην αποκλειστική κυριαρχία ενός κράτους. Σύμφωνα με το άρθρο 136 της Σύμβασης η «Περιοχή» (The Area) και οι πόροι της θεωρούνται ως «Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας». Ως «πόροι» νοούνται όλοι οι ορυκτοί πόροι που βρίσκονται σε στερεή, υγρή ή αερίωδη κατάσταση in situ στην Περιοχή, επάνω ή στο υπέδαφος του θαλάσσιου βυθού. Σε αυτούς περιλαμβάνονται και οι πολυμεταλλικοί κόνδυλοι¹². Οι πόροι μετά την εξόρυξή τους από την Περιοχή καλούνται «ορυκτά». Επισημαίνεται ότι οι περιοχές εκτός της εθνικής δικαιοδοσίας στον βυθό των ωκεανών φιλοξενούν τα πιο σημαντικά και δυναμικά συστήματα του πλανήτη μας και συντηρούν τόσο ζώντες όσο και μη ζώντες πόρους¹³.

Η περιοχή εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, αν και υπάρχει δυνατότητα για τη λήψη μέτρων προστασίας της μέσω συμφωνίας μεταξύ των κρατών, εν τούτοις συχνά υπονομεύεται από μη συμβαλλόμενα στην εν λόγω συμφωνία μέρη. Αυτά είναι τα ονομαζόμενα «κράτη - ελεύθεροι σκοπευτές» «free-rider States¹⁴», δηλ. αυτά που δεν συμμορ-

10. Area Beyond National Jurisdiction/ABNJ.

11. Η έννοια της «Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας» ανάγεται σε βασική αρχή της Σύμβασης, η οποία σύμφωνα με το άρθρ. 311 παρ. 6, δεν μπορεί να τροποποιηθεί από τα κράτη μέρη. Επιπρόσθετα τα κράτη μέρη αναλαμβάνουν τη δέσμευση να μην καταστούν συμβαλλόμενα μέρη σε οποιαδήποτε συμφωνία που παραβιάζει την αρχή αυτή.

12. Οι πολυμεταλλικοί κόνδυλοι, είναι ιζήματα μετάλλων όπως σίδηρος, νικέλιο, κοβάλτιο, μαγγάνιο, τιτάνιο, μαγγάνιο κ.λπ. με μορφή κονδύλου ή σφαιράς. Το μέγεθός τους φθάνει τα 10-15 εκατοστά. Ονομάστηκαν πολυμεταλλικοί κόνδυλοι μαγγανίου, επειδή κατά μέσον όρο περιέχουν 20-30% μαγγάνιο. Σήμερα εκτιμάται ότι ο όγκος των κονδύλων φθάνει το 1 τρισεκατομμύριο τόνους και βρίσκεται σε ζώνη βυθού που έχει μήκος 1.000 μίλια, πλάτος 125 μ. και εκτείνεται στον Ειρηνικό, Ατλαντικό και Ινδικό ωκεανό. Μυλωνόπουλος Δ., Μοίρα Π. (1996), *Ναυτιλιακή Οικονομική Γεωγραφία*, σελ. 30.

13. Rona, P. (2004). «IMAX presentation entitled "Volcanoes of the deep sea" and environmental baselines at deep seabed polymetallic sulphide mine sites in the area», in ISA/OREM (2004), *Polymetallic sulphides and cobalt rich ferromanganese crust deposits: establishment of environmental baselines and an associated monitoring programme during exploration*, Proceedings of the International Seabed Authority's Workshop, Kingston, Jamaica, 6-10 September, 2004, p. 21.

14. Hart, Sharelle (2012). «Elements of a Possible Implementation Agreement to UNCLOS for the Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity in Areas beyond National Jurisdiction», *IUCN*

φώνονται με τους κανόνες και καταναλώνουν περισσότερο από το «δίκαιο μερίδιό» τους από έναν πόρο.

4. Η διεθνής διαχείριση του θαλάσσιου βυθού

Η Περιοχή διατίθεται για χρήση από όλα τα κράτη, παράκτια ή περικόστια, χωρίς διάκριση. Η χρήση αυτή γίνεται αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς. Για την οργάνωση και τον έλεγχο των δραστηριοτήτων που διεξάγονται στην Περιοχή με σκοπό ειδικότερα τη διαχείριση των πόρων αυτής συστήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 156 της Διεθνούς Σύμβασης, η *Διεθνής Αρχή των Θαλάσσιων Βυθών*¹⁵ (The International Seabed Authority/ISA), με έδρα τη Τζαμάικα. Η λειτουργία της διέπεται από ειδικές διατάξεις. Η βασική λειτουργία της Αρχής είναι η διαχείριση των ορυκτών πόρων της Περιοχής, που αποτελούν Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας. Για την διαχείριση των ορυκτών πόρων, η Αρχή πρέπει να εξασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από βλαβερές επιδράσεις που μπορεί να προκύψουν τόσο από την εξερεύνηση όσο και από την επακόλουθη εκμετάλλευση αυτών των πόρων¹⁶.

Παράλληλα δημιουργήθηκε, με το άρθρο 170 της Σύμβασης, η Επιχείρηση ως το όργανο της Αρχής που διεξάγει απ' ευθείας δραστηριότητες στην Περιοχή. Η Επιχείρηση διεξάγει επίσης τη μεταφορά, την επεξεργασία και τη διάθεση των ορυκτών που λαμβάνονται από την Περιοχή. Για την πραγματοποίηση των σκοπών της και την άσκηση των καθηκόντων της, προβλέπεται ότι η Επιχείρηση ενεργεί πάντοτε σύμφωνα με τη Σύμβαση και τους κανόνες, κανονισμούς και διαδικασίες της Αρχής. Για την αξιοποίηση των πόρων της Περιοχής, η Επιχείρηση διεξάγει τις δραστηριότητές της σύμφωνα με υγιείς εμπορικές αρχές.

Στους πόρους της Περιοχής η ανθρωπότητα, η οποία εκπροσωπείται από την Αρχή, έχει πλήρη δικαιώματα. Οι πόροι της Περιοχής είναι αναπαρήλτοί. Όμως, τα ορυκτά που εξορύσσονται από την Περιοχή μπορούν να μεταβιβασθούν μόνο σύμφωνα με τους κανόνες, τους κανονισμούς και τις διαδικασίες της Αρχής.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση, κανένα κράτος δεν έχει το δικαίωμα να διεκδικήσει ή να ασκήσει κυριαρχία ή κυριαρχικά δικαιώματα σε οποιοδήποτε τμήμα της Περιοχής ή στους πόρους της. Επίσης, κανένα κράτος ή φυσικό ή

νομικό πρόσωπο δεν μπορεί να ιδιοποιηθεί οποιοδήποτε τμήμα της Περιοχής. Δεν αναγνωρίζεται καμία διεκδίκηση ή άσκηση κυριαρχίας ή κυριαρχικών δικαιωμάτων ή ιδιοποίηση τέτοιας φύσης. Επισημαίνεται ότι κανένα κράτος και κανένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο δεν διεκδικεί και δεν αποκτά ή ασκεί δικαιώματα αναφορικά με ορυκτά που εξορύσσονται από την Περιοχή, παρά μόνον σύμφωνα με τις διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης.

Όλα τα κράτη έχουν την υποχρέωση, σχετικά με ότι αφορά την Περιοχή, να τηρούν τις διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης, τις αρχές που περιλαμβάνονται στον χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και στους άλλους κανόνες του διεθνούς δικαίου, με σκοπό τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας και την προαγωγή της διεθνούς συνεργασίας και της αμοιβαίας κατανόησης.

Τα κράτη μέρη έχουν την υποχρέωση να εξασφαλίζουν ότι οι δραστηριότητες στην Περιοχή διεξάγονται σύμφωνα με τις διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης, είτε οι δραστηριότητες αυτές διεξάγονται από τα κράτη μέρη είτε από κρατικές επιχειρήσεις ή φυσικά ή νομικά πρόσωπα που είναι υπήκοοι των κρατών μερών ή ελέγχονται ουσιαστικά από αυτά ή τους υπηκόους τους. Την ίδια υποχρέωση έχουν και οι διεθνείς οργανισμοί για τις δραστηριότητες που διεξάγονται από αυτούς στην Περιοχή.

Οι δραστηριότητες στην Περιοχή διεξάγονται προς όφελος ολόκληρης της ανθρωπότητας, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική θέση των κρατών, είτε αυτά είναι παράκτια είτε περικόστια. Για τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων αυτών πρέπει να λαμβάνονται ιδιαίτερα υπ' όψη τα συμφέροντα και οι ανάγκες των αναπτυσσομένων κρατών και των λαών που δεν έχουν αποκτήσει πλήρη ανεξαρτησία ή άλλο καθεστώς αυτοδιοίκησης αναγνωρισμένο από τα Ηνωμένα Έθνη.

Η Αρχή μεριμνά για τη δίκαιη κατανομή των χρηματικών και άλλων οικονομικών ωφελημάτων που προέρχονται από τις δραστηριότητες στην Περιοχή, μέσω καταλλήλου μηχανισμού και με βάση την αρχή της μη διάκρισης.

5. Η διεθνής συνεργασία

Στην Περιοχή επιτρέπεται η διεξαγωγή θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας αποκλειστικά και μόνο για ειρηνικούς σκοπούς και προς όφελος ολόκληρης της ανθρωπότητας. Μάλιστα, η Αρχή έχει την υποχρέωση να προωθεί και να ενθαρρύνει τη θαλάσσια επιστημονική έρευνα στην Περιοχή και να συντονίζει και να διαθέτει τα αποτελέσματα των ερευνών και των αναλύσεων.

Το δικαίωμα για τη διεξαγωγή θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας στην Περιοχή έχει τόσο η Αρχή όσο και τα κράτη μέρη. Η Αρχή έχει το δικαίωμα να διεξάγει θαλάσσια επιστημονική έρευνα σχετικά με την Περιοχή και τους πόρους της και μπορεί να συνάπτει συμβόλαια για το σκοπό αυτό. Τα κράτη μέρη μπορούν να πραγματοποιούν θαλάσσιες επιστημονικές έρευνες στην Περιοχή. Στη Σύμβαση επιστη-

Environmental Policy and Law Papers online, Marine Series No. 4, p. 5, in <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/EPLP-MS-4.pdf>

15. Η Αρχή έχει τις εξουσίες και τα καθήκοντα που της ανατίθενται ρητά από τη Σύμβαση. Η Αρχή βασίζεται στην αρχή της κυριαρχίας ισότητας όλων των μελών της. Όλα τα μέλη της Αρχής εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους με καλή πίστη, προκειμένου να εξασφαλισθούν για κάθε ένα μέλος τα δικαιώματα και τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την ιδιότητά του ως μέλους.

16. Hart, Sharelle (2012). «Elements of a Possible Implementation Agreement to UNCLOS for the Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity in Areas beyond National Jurisdiction», *IUCN Environmental Policy and Law Papers* online, Marine Series No. 4, p. 3.

μαίνεται η σημασία της διεθνούς συνεργασίας για θαλάσσια επιστημονική έρευνα στην Περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό τα κράτη μέρη προωθούν τη συνεργασία τους:

α) Συμμετέχοντας σε διεθνή προγράμματα και ενθαρρύνοντας τη συνεργασία στη θαλάσσια επιστημονική έρευνα που πραγματοποιείται από το προσωπικό διαφόρων χωρών και από το προσωπικό της Αρχής.

β) Μεριμνώντας ώστε η επεξεργασία των προγραμμάτων να γίνεται, μέσω της Αρχής ή άλλων διεθνών οργανισμών, προς όφελος των αναπτυσσομένων κρατών και των λιγότερο ανεπτυγμένων τεχνολογικά κρατών, ώστε να ενισχύονται οι δυνατότητες έρευνας των χωρών αυτών, να εκπαιδεύεται το προσωπικό τους και το προσωπικό της Αρχής στις τεχνικές και στις εφαρμογές της έρευνας και να τονώνεται η απασχόληση του εξειδικευμένου προσωπικού τους στις έρευνες που διεξάγονται στην Περιοχή.

γ) Κοινοποιώντας, αποτελεσματικά, μέσω της Αρχής και άλλων διεθνών καναλιών, τα αποτελέσματα των ερευνών και αναλύσεων.

Σύμφωνα με την Σύμβαση, η Αρχή έχει το δικαίωμα να λαμβάνει μέτρα για την απόκτηση τεχνολογίας και επιστημονικών γνώσεων που σχετίζονται με τις δραστηριότητες στην Περιοχή. Επίσης, μπορεί να προωθεί και να ενθαρρύνει τη μεταφορά της τεχνολογίας και επιστημονικών γνώσεων στα αναπτυσσόμενα κράτη, ώστε όλα τα κράτη μέρη να επωφεληθούν από αυτές.

Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, η Αρχή και τα κράτη μέρη συνεργάζονται, προκειμένου να προωθήσουν τη μεταφορά τεχνολογίας και επιστημονικών γνώσεων που σχετίζονται με τις δραστηριότητες στην Περιοχή, έτσι ώστε και η Επιχείρηση και όλα τα κράτη μέρη να μπορούν να ωφεληθούν από αυτές. Ειδικότερα εισάγουν και προωθούν:

α) Προγράμματα για τη μεταφορά, στην Επιχείρηση και στα κράτη μέρη, τεχνολογίας σχετικής με τις δραστηριότητες στην Περιοχή, διευκολύνοντας, μεταξύ άλλων, την απόκτηση τεχνολογίας από την Επιχείρηση και τα αναπτυσσόμενα κράτη με δίκαιους και λογικούς όρους και προϋποθέσεις.

β) Μέτρα που αποσκοπούν στην προαγωγή της τεχνολογίας της Επιχείρησης και της εγχώριας τεχνολογίας των αναπτυσσομένων κρατών και ειδικότερα στη δημιουργία ευκαιριών εκπαίδευσης για το προσωπικό της Επιχείρησης και των αναπτυσσομένων κρατών στις θαλάσσιες επιστήμες και τεχνικές και στην πλήρη συμμετοχή αυτών στις δραστηριότητες που διεξάγονται στην Περιοχή.

6. Η περιβαλλοντική προστασία

Σύμφωνα με το μέρος XI της Σύμβασης τα κράτη έχουν την υποχρέωση να θεσπίζουν διεθνείς κανόνες, κανονισμούς και διαδικασίες για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από δραστηριότητες στην Περιοχή. Οι κανόνες αυτοί, οι κανονισμοί και διαδικασίες επανεξετάζονται από καιρό σε καιρό, όποτε κρίνε-

ται αναγκαίο. Τα κράτη υιοθετούν νόμους και κανονισμούς για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από δραστηριότητες στην Περιοχή που διενεργούνται από πλοία, εγκαταστάσεις, κατασκευές και άλλα μηχανήματα που φέρουν τη σημαία τους ή είναι εγγεγραμμένα στο νηολόγιό τους ή εργάζονται για λογαριασμό τους, κατά περίπτωση.

Στην Περιοχή, όσον αφορά στις δραστηριότητες που διεξάγονται σε αυτήν, πρέπει να λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα, για την αποτελεσματική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τα βλαβερά αποτελέσματα που είναι δυνατόν να προκύψουν από τις δραστηριότητες αυτές. Η Αρχή υιοθετεί για το σκοπό αυτό κατάλληλους κανόνες, κανονισμούς και διαδικασίες που αποσκοπούν, μεταξύ άλλων:

α) Στην πρόληψη, μείωση και έλεγχο της μόλυνσης και των άλλων κινδύνων που απειλούν το θαλάσσιο περιβάλλον και τις ακτές και που διαταράσσουν την οικολογική ισορροπία. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στην ανάγκη προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τις βλαβερές συνέπειες δραστηριοτήτων όπως είναι οι γεωτρήσεις, οι βυθοκορήσεις, οι εκσκαφές, η απομάκρυνση αποβλήτων, η κατασκευή, λειτουργία και συντήρηση εγκαταστάσεων, αγωγών και άλλων μηχανημάτων που χρησιμοποιούνται γι' αυτές τις δραστηριότητες.

β) Στην προστασία και διατήρηση των φυσικών πόρων της Περιοχής και στην πρόληψη ζημιών στη θαλάσσια χλωρίδα και πανίδα.

Η Διεθνής Σύμβαση ενθαρρύνει την ουσιαστική συμμετοχή των αναπτυσσομένων κρατών στις δραστηριότητες που διεξάγονται στην Περιοχή. Ιδιαίτερα μεριμνά για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων και των αναγκών των περιθωρισμένων κρατών και των γεωγραφικά μειονεκτούντων, μεταξύ των αναπτυσσομένων κρατών, με σκοπό να ξεπεράσουν τα εμπόδια που προκύπτουν από τη μειονεκτική τους θέση και κυρίως από τη μακρινή απόσταση που τα χωρίζει από την Περιοχή και τις δυσκολίες πρόσβασης και αποχώρησης από αυτή.

7. Σύστημα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης

Σύμφωνα με το άρθρο 153, οι δραστηριότητες στην Περιοχή οργανώνονται, διεξάγονται και ελέγχονται από την Αρχή για λογαριασμό όλης της ανθρωπότητας. Οι δραστηριότητες στην Περιοχή διεξάγονται: α) από την Επιχείρηση και β) από κράτη μέρη ή κρατικές επιχειρήσεις ή από φυσικά ή νομικά πρόσωπα που έχουν την εθνικότητα των κρατών μερών ή που ελέγχονται ουσιαστικά από αυτά ή τους υπηκόους των. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται η συνεργασία αυτών με την Αρχή.

Για τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων στην Περιοχή απαιτείται η κατάρτιση ενός επίσημου γραπτού προγράμματος εργασίας. Το πρόγραμμα αυτό εγκρίνεται από το

Συμβούλιο μετά από εξέταση από τη Νομική και Τεχνική Επιτροπή¹⁷. Στην περίπτωση που οι δραστηριότητες στην Περιοχή δεν διεξάγονται από την Επιχείρηση, αλλήλα από άλλες οντότητες, απαιτείται άδεια της Αρχής και το πρόγραμμα εργασίας λαμβάνει τη μορφή συμβολαίου. Τα συμβόλαια αυτά είναι δυνατόν να προβλέπουν συμφωνίες μεικτών επιχειρήσεων.

Η Αρχή, έχει το δικαίωμα να λαμβάνει, οποτεδήποτε, κάθε μέτρο που προβλέπεται στη Σύμβαση, προκειμένου να διασφαλίσει την τήρηση των διατάξεών της και να είναι σε θέση να ασκήσει τα καθήκοντα ελέγχου και τις κανονιστικές της αρμοδιότητες που προκύπτουν από τη Σύμβαση ή από τη σύναψη ενός συμβολαίου. Έχει επίσης το δικαίωμα να επιθεωρεί όλες τις εγκαταστάσεις που βρίσκονται στην Περιοχή και χρησιμοποιούνται για δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε αυτή.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό 18 ο αιτών την άδεια έρευνας πρέπει να υποβάλει: α) γενική περιγραφή του προτεινόμενου προγράμματος εξερεύνησης, β) περιγραφή των περιβαλλοντικών μελετών που θα πραγματοποιηθούν (σύμφωνα με τις συστάσεις της νομικής και τεχνικής επιτροπής και γ) προκαταρκτική αξιολόγηση των πιθανών περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την εξερεύνηση.

Επίσης, καθιερώνονται κανόνες, κανονισμοί και διαδικασίες για την αποτελεσματική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από επιβλαβείς συνέπειες που απορρέουν άμεσα από δραστηριότητες στην Περιοχή ή από την επεξεργασία των μετάλλων που γίνεται επί πλοίου που βρίσκεται επάνω από τη μεταλλευτική τοποθεσία, από την οποία εξορύσσονται, λαμβανομένου υπόψη του μεγέθους, κατά το οποίο οι επιβλαβείς αυτές συνέπειες μπορούν να απορρέουν από γεωτρήσεις, βυθοκορήσεις, αποσπάσεις και εξορύξεις και από εκφορτώσεις, απορρίψεις και εκβολές, στο θαλάσσιο περιβάλλον, ιζημάτων, αποβλήτων ή άλλων εκρών.

Η Διεθνής Αρχή Θαλάσσιου Βυθού δίνει μεγάλη βαρύτητα στις δεσμεύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Για τον λόγο αυτό υπάρχουν ουσιαστικές περιβαλλοντικές

απαιτήσεις στους Κανονισμούς εξερεύνησης της Περιοχής και η Αρχή έχει επενδύσει ένα σημαντικό ποσό για τη διερεύνηση των πιθανών επιπτώσεων από δραστηριότητες που σχετίζονται με τους θαλάσσιους ορυκτούς πόρους και για τον μετριασμό των επιπτώσεων αυτών. Παρ' όλα αυτά έχει κατ' επανάληψη επισημανθεί ότι ορισμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις μπορεί να προκληθούν και από τις εργασίες εξερεύνησης, ενώ υπάρχουν πιθανότητες και για σοβαρές περιβαλλοντικές βλάβες¹⁸. Μάλιστα καθώς είναι μεγαλύτερη η πιθανότητα για σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις στο βυθό και στις περιοχές όπου αποβάλλονται τα κατάλοιπα των εξορυκτικών εργασιών (από την επιφάνεια μέχρι το βάθος των 1.000 μ.) συστήνεται τα κατάλοιπα να απορρίπτονται σε μεγαλύτερο βάθος με ελάχιστο στρώμα οξυγόνου (π.χ. Ειρηνικό ωκεανό).

Οι κανονισμοί για την εξερεύνηση των πολυμεταλλικών κορυφών και των πολυμεταλλικών σουλφιδίων απαιτούν από την Αρχή να «καθιερώσει και να διατηρήσει την περιοδική επανεξέταση των περιβαλλοντικών κανόνων και κανονισμών για την προστασία του περιβάλλοντος¹⁹» και απαιτεί από τους αναδόχους και τα κράτη - χορηγούς να «συνεργάζονται με την Αρχή για τη θέσπιση και την εφαρμογή προγραμμάτων περιβαλλοντικής παρακολούθησης». Επιπλέον, οι ανάδοχοι υποχρεούνται να υποβάλουν ετήσιες εκθέσεις σχετικά με τις εργασίες που πραγματοποιήσαν καθώς και τις περιβαλλοντικές συνιστώσες και να τηρούν βάσεις δεδομένων με τα καταγραφόμενα στοιχεία με σκοπό την παρακολούθηση των επιπτώσεων. Για να βοηθήσει τους αναδόχους στις περιβαλλοντικές δραστηριότητές τους, η νομική και τεχνική επιτροπή, έχει εκδώσει κατευθυντήριες γραμμές για τον προσδιορισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για τις δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της εξερεύνησης που απαιτούν εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και εκείνων που δεν το απαιτούν. Επιπλέον, ο κατάλογος περιλαμβάνει τις κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά τις περιβαλλοντικές μεταβλητές που πρέπει να μετρώνται, ενώ περιλαμβάνουν και προτεινόμενη μεθοδολογία²⁰.

Μάλιστα, σύμφωνα με τους Κανονισμούς, είναι διαφορετικές οι υποχρεώσεις της Αρχής, των αναδόχων και των κρατών - χορηγών.

17. Η νομική και τεχνική επιτροπή που είναι ένα όργανο του Συμβουλίου της Διεθνούς Αρχής Θαλάσσιου Βυθού. Αποτελείται από 25 μέλη που εκλέγονται από το Συμβούλιο για μια περίοδο 5 ετών, με βάση προσόντα σχετικά με την εξερεύνηση, εκμετάλλευση και επεξεργασία των ορυκτών πόρων, την ωκεανογραφία, την οικονομική επιστήμη και νομικά θέματα σχετικά με την ωκεάνια μεταλλευτική εκμετάλλευση και συναφείς τομείς. Η Επιτροπή είναι επιφορτισμένη με διάφορες λειτουργίες που σχετίζονται με τις δραστηριότητες στο βαθύ ωκεανό. Στις λειτουργίες της περιλαμβάνεται η επίβλεψη της εξερεύνησης και των μεταλλευτικών δραστηριοτήτων, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των δραστηριοτήτων αυτών και η παροχή συμβουλών στη Συνέλευση και στο Συμβούλιο της Αρχής σχετικά με όλα τα θέματα που αφορούν την εξερεύνηση και εκμετάλλευση των μη έμβιων θαλάσσιων πόρων (όπως πολυμεταλλικών κορυφών, πολυμεταλλικά σουλφίδια κ.λπ.). Η Επιτροπή αναπτύσσει τους Κανονισμούς για την αναζήτηση και εξερεύνηση των πόρων της Περιοχής. Οι συναντήσεις της προηγούνται συνήθως των ετησίων συνόδων της Αρχής και παρουσιάζει τις αναφορές της στο Συμβούλιο κατά τη διάρκεια της συνεδρίας.

18. ISA (1999). Deep-Seabed Polymetallic Nodule Exploration: Development of Environmental Guidelines, *Proceedings of the International Seabed Authority's Workshop*, held in Sanya, Hainan Island, People's Republic of China, 1-5 June 1998, p. 222.

19. SBA/7/LTC/1/Rev. 1 (2002), *Recommendations for the guidance of the contractors for the assessment of the possible environmental impacts arising from exploration for polymetallic nodules in the Area*, Issued by the Legal and Technical Commission, Distr.: General 13 February 2002, Seventh session, Kingston, Jamaica, 2-13 July 2001.

20. Cook, Adam (2011). The environmental work of the International Seabed Authority, *International Workshop on Environmental Management Needs for Exploration and Exploitation of Deep Seabed Minerals*, Fiji Islands, 29 November - 3 December 2011, p. 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 - Υποχρεώσεις συμβαλλομένων μερών

ΑΡΧΗ	ΚΡΑΤΗ - ΧΟΡΗΓΟΙ	ΑΝΑΔΟΧΟΙ
Καθιέρωση περιβαλλοντικών κανόνων, κανονισμών και διαδικασιών.	Υιοθέτηση προσέγγισης πρόληψης.	Πρόληψη, περιορισμός και έλεγχος της ρύπανσης και λοιπών κινδύνων με τη χρήση της καλύτερης διαθέσιμης τεχνολογίας.
Υιοθέτηση προσέγγισης πρόληψης.		Συλλογή περιβαλλοντικών δεδομένων και δημιουργία βάσης περιβαλλοντικών στοιχείων, σύμφωνα με τις συστάσεις που εκδίδονται από τη Νομική και Τεχνική Επιτροπή και παρακολούθηση των αποτελεσμάτων των δραστηριοτήτων στο θαλάσσιο περιβάλλον.
		Υποβολή ετήσιας έκθεσης για τα προγράμματα περιβαλλοντικής παρακολούθησης και υποβολή στοιχείων και πληροφοριών.

Οι κατευθυντήριες γραμμές επανεξετάζονται περιοδικά λαμβάνοντας υπ' όψη τις νομικές και επιστημονικές εξελίξεις. Ωστόσο, αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές ισχύουν μόνο για τις δραστηριότητες εξερεύνησης και όχι για δραστηριότητες εκμετάλλευσης, καθώς είναι οι μόνες δραστηριότητες που σήμερα ρυθμίζονται στην Περιοχή.

Μία άλλη περιβαλλοντική δραστηριότητα της Αρχής είναι η πραγματοποίηση εξειδικευμένων ημερίδων. Η Αρχή εμπλέκεται ενεργά στην επιστημονική κοινότητα με σκοπό να αποκτήσει τις κατάλληλες πληροφορίες για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και συμβάλλει οικονομικά στην κατάλληλη έρευνα, όπου είναι δυνατόν.

Τέλος, η Αρχή συμβάλλει ώστε να επιτρέψει στα κράτη μέλη να συμμετάσχουν σε διεθνή επιστημονικά προγράμματα, για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και στην ορθολογικότερη διαχείριση των ορυκτών πόρων τους.

8. Δραστηριότητες εξερεύνησης στην Περιοχή

Οι πρώτες αιτήσεις για την έγκριση των προγραμμάτων εργασίας για εξερεύνηση υποβλήθηκαν από επενδυτές στις 19 Αυγούστου 1987, σύμφωνα με τις διατάξεις της συμφωνίας, σχετικά με την εφαρμογή του μέρους XI της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας της 10ης Δεκεμβρίου 1982.

Οι πρώτες συμβάσεις²¹ συνήφθησαν από την Αρχή με επτά επενδυτές, αφορούσαν την εξερεύνηση για πολυμε-

ταλλικούς κονδύλους στην Περιοχή και έχουν δεκαπενταετή διάρκεια. Αν και οι σχετικές αιτήσεις των επενδυτών, όπως ήδη αναφέρθηκε, υπεβλήθησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι συμβάσεις υπογράφηκαν το 2001 και το 2003, καθώς έπρεπε να προηγηθεί η έγκριση των σχετικών Κανονισμών²² από τη Συνέλευση. Το 2006 υπεγράφη ένα ακόμα συμβόλαιο με τη Γερμανία και ακολούθησε το 2011 ένα νέο συμβόλαιο με την Εταιρεία Nauru Ocean Resources Inc. Επίσης το 2011, κατά τη διάρκεια της 17ης Συνόδου της, η Αρχή ενέκρινε το πρόγραμμα εργασίας για τρεις συμβαλλόμενους: α) της έρευνας για πολυμεταλλικούς κονδύλους στην Tonga Mining Offshore Limited, β) της έρευνας για πολυμεταλλικά σουλφίδια, στην China Ocean Mineral Resources Research and Development Association και γ) στην κυβέρνηση της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Η άδεια αφορά την εξερεύνηση συγκεκριμένων τμημάτων των ωκεανών, εκτός της εθνικής δικαιοδοσίας των κρατών. Στο πλαίσιο των Κανονισμών, κάθε ανάδοχος έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να ερευνήσει μια αρχική περιοχή μέχρι 150.000 τ.χλμ. Επτά από τις περιοχές εξερεύνησης βρίσκονται στον κεντρικό Ειρηνικό Ωκεανό και μία στο μέσο του Ινδικού Ωκεανού.

Το 2012 υποβλήθηκαν άλλες δύο αιτήσεις για άδειες εξερεύνησης του θαλάσσιου βυθού στην Περιοχή, στην περιοχή του Δυτικού Ειρηνικού Ωκεανού και αφορούν στην αναζήτηση για κοβαλτιούχους σιδηρομαγνητιούχους φλοιούς. Οι αιτήσεις υποβλήθηκαν από την China Ocean Mineral Resources Research and Development Association (COMRA) στις 27.7.2012 και από την Japan Oil, Gas and Metals National Corporation (JOGMEC) στις 3.8.2012. Η εξέταση των αιτήσεων θα γίνει στην επόμενη συνάντηση της Επιτροπής το 2013, μετά την έκδοση σχετικών κανονισμών.

διάρκεια, ενώ περιλαμβάνει αναλυτικά σχεδιαγράμματα της περιοχής εξερεύνησης και πενταετές πρόγραμμα δραστηριοτήτων, που μπορεί να αναθεωρείται. Επίσης προβλέπεται η εκπόνηση προγράμματος εκπαίδευσης μετά από έγκριση από την Αρχή. ISA, *Contract for exploration*, in <http://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Regs/Code-Annex3.pdf>

22. Η κύρια λειτουργία της Αρχής είναι η ρύθμιση των διαδικασιών εξόρυξης από τον θαλάσσιο βυθό και η διασφάλιση της προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τυχόν επιβλαβείς επιπτώσεις που ενδέχεται να προκύψουν κατά τις εξορυκτικές δραστηριότητες. Μία από τις πρώτες προτεραιότητες της Αρχής υπήρξε η σύνταξη Κανονισμών για τους κανόνες και τις διαδικασίες αναζήτησης και εξερεύνησης των πολυμεταλλικών κονδύλων. Οι Κανονισμοί προβλέπουν τη συνεργασία των ερευνητών με την Αρχή, προκειμένου να διασφαλιστεί η περιβαλλοντικά αειφόρος αξιοποίηση των ορυκτών πόρων του βυθού. Οι Κανονισμοί για την εξερεύνηση και την εκμετάλλευση των πολυμεταλλικών κονδύλων στην Περιοχή, εγκρίθηκαν από τη Συνέλευση της Αρχής στις 13 Ιουλίου 2000. Παράλληλα εγκρίθηκε και ο τύπος των συμβάσεων. Sea Bed Authority (2012), *Marine Scientific Research*, In <http://www.isa.org.jm/en/scientific> access 3.8.2012, Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area, in <http://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Regs/PN-en.pdf> Regulations on prospecting and exploration for polymetallic sulphides in the Area, in <http://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Regs/PolymetallicSulphides.pdf> Regulations for Prospecting and Exploration of Cobalt-Rich Crusts.

21. Το περιεχόμενο των συμβάσεων αναφέρεται στην οριοθέτηση της περιοχής εξερεύνησης, στα χορηγούμενα δικαιώματα, στη χρονική

ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΟΣ	ΑΙΤΗΣΗ - ΕΓΓΡΑΦΗ/ ΕΓΚΡΙΣΗ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΣΥΜΒΑΣΗΣ
Κυβέρνηση της Ινδίας (The Government of India)	17.8.1987	25.3.2002
Institut français de recherche pour l' exploitation de la mer/Association française pour l' étude et la recherche des nodules (IFREMER/ AFERNOD) of France	17.12.1987	20.6.2001
Deep Ocean Resources Development Company (DORD) of Japan	17.12.1987	20.6.2001
State Enterprise Yuzmorgeologiya of the Russian Federation	17.12.1987	29.3.2001
China Ocean Mineral Resources Research and Development Association (COMRA) of the People's Republic of China	5.3.1991	22.5.2001
Interoceanmetal Joint Organization (IOM), a consortium formed by Bulgaria, Cuba, Czech Republic, Poland, Russian Federation and Slovakia	21.8.1991	29.3.2001
Κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Κορέας (The Government of the Republic of Korea)	2.8.1994	27.4.2001
The Federal Institute for Geosciences and Natural Resources of the Federal Republic of Germany	11n Σύνοδος 2005	19.7.2006
Nauru Ocean Resources Inc	17n Σύνοδος 2011	22.7.2011
China Ocean Mineral Resources Research and Development Association (COMRA) of the People's Republic of China	17n Σύνοδος 2011	11.9.2011
Tonga Offshore Mining Limited	17n Σύνοδος 2011	11.1.2012

9. Επίλογος

Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, ο σταδιακός περιορισμός των διαθέσιμων πόρων σε συνδυασμό με την εξέλιξη της τεχνολογίας επιτρέπει πλέον την εξερεύνηση και εκμετάλλευση των πόρων των ωκεανών. Ιδιαίτερο

ενδιαφέρον παρουσιάζει ο βυθός των ωκεανών σε περιοχές που βρίσκονται εκτός εθνικής δικαιοδοσίας. Η αφθονία μετάλλων, με τη μορφή των πολυμεταλλικών κονδύλων και πολυμεταλλικών σουλφιδίων αποτελεί ισχυρό κίνητρο για τη διενέργεια ερευνών και στη συνέχεια την εκμετάλλευση των πόρων αυτών. Η Διεθνής Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας -1982, θέτει το θεσμικό πλαίσιο της συνεργασίας των κρατών προκειμένου να αποφευχθούν οι διενέξεις και οι αντιπαραθέσεις σχετικά με την εξερεύνηση και εκμετάλλευση των πόρων του διεθνούς βυθού. Έτσι, προβλέπεται η διενέργεια περιβαλλοντικών μελετών, η μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την εξερεύνηση και η καταγραφή των πιθανών επιπτώσεων στο θαλάσσιο περιβάλλον πριν και μετά την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων εξερεύνησης και εκμετάλλευσης, ώστε να αποφευχθεί η διατάραξη του οικοσυστήματος του βυθού των ωκεανών²³. Παρ' όλη αυτά το οικοσύστημα αυτό εξακολουθεί να παραμένει σχετικά άγνωστο²⁴ στους επιστήμονες, καθώς φιλοξενεί κοινότητες σε μεγάλα και μέχρι στιγμής ανεξερεύνητα βάθη και οι αντιδράσεις τους στην ανθρώπινη επέμβαση²⁵ είναι δύσκολο να προβλεφθούν. Μάλιστα, η πραγματοποίηση μελετών απαιτεί τη συνεργασία ποικίλων επιστημονικών κλάδων, όπως η ωκεανογραφία (φυσική και χημική), η βιολογία, η ορυκτολογία κ.ά. Η Διεθνής Αρχή έχει κατ' επανάληψη επισημάνει ότι δεν είναι γνωστά τα έμβια όντα που ζουν στον βυθό των ωκεανών και ασφαλώς δεν είναι κατανοητή η σύνδεσή τους με τα οικοσυστήματα, ενώ η εξόρυξη από τα βάθη αυτά βρίσκεται ακόμα σε πειραματικό στάδιο και επομένως αγνοούνται οι πιθανές επιπτώσεις και ο βαθμός επίδρασης στο θαλάσσιο περιβάλλον.

Η διεθνής κοινότητα προβληματίζεται για την περιβαλλοντική διάσταση της χορήγησης αδειών εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των πόρων της Περιοχής, καθώς δεν υπάρχει ακόμη επαρκής εμπειρία στον τομέα αυτό.

23. Lenoble, P. (2001). «Overview of the Authority's Regulations and Recommendations to Ensure the Effective Protection of the Marine Environment from Harmful Effects That May Arise from Activities in the Area», in *Standardization of Environmental Data and Information - Development of Guidelines*, Proceedings of the International Seabed Authority's Workshop held in Kingston, Jamaica, 25-29 June 2001, p. 40.

24. ISA (2004). *Polymetallic Sulphides and Cobalt-Rich Ferromanganese Crusts Deposits: Establishment of Environmental Baselines and an Associated Monitoring Programme During Exploration*. Proceedings of the International Seabed Authority's Workshop. Kingston - Jamaica, 6-10 September 2004, p. 315.

25. Smith Craig R. and Snelgrove Paul (2002). *Disturbance and Recolonization Processes*, in ISA (2002). *Prospects for International Collaboration in Marine Environmental Research to Enhance Understanding of the Deep-Sea Environment*, Proceedings of the International Seabed Authority's Workshop held in Kingston, Jamaica, 29 July to 2 August 2002, p. 109.

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 23, Τηλ.: 210 3678800 (30 γραμμές), ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 2, Τηλ.: 210 3607521,
ΠΕΙΡΑΙΑΣ Φίλωνος 107-109, Τηλ.: 80 111 70 111, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ Φράγκων 1, Τηλ.: 2310 532134,
ΠΑΤΡΑ Κανάρη 28-30, Τηλ.: 2610 361600

www.nb.org • e-mail: info@nb.org